

Подвойська О.В.

Херсонський національний технічний університет

КОРОТКІ ОПОВІДАННЯ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТИ

Анотація

На основі характеристик коротких оповідань як жанру сучасної німецької літератури, що виокремлюються у сучасному літературознавстві, в статті були виявлені такі основні лінгвостилістичні особливості короткого оповідання Крістіани Мільк «Augen wie Bernstein» («Очі мов бурштин»): невеликий обсяг твору, декілька головних осіб, хронологічна та лінійна послідовність подій, невелика зав'язка та відкрита кінцівка, метафори, експресивне значення яких підсилюється завдяки використанню в основному загальноповсякденної лексики, символізм, епітети тощо. Проаналізована специфіка відтворення виявлених лінгвостилістичних особливостей при перекладі.

Ключові слова: короткі оповідання, лінгвостилістичні особливості, специфіка перекладу, символізм, метафора, епітет.

Podvoiska O.V.

Kherson National Technical University

SHORT STORIES IN MODERN GERMAN LITERATURE: LINGUOSTYLISTIC AND TRANSLATIONAL ASPECTS

Summary

This article reveals the basic linguostylistic peculiarities of the short story of Christiane Milck "Augen wie Bernstein" ("Eyes as Amber") on the basis of the features of short stories as a genre of modern German literature assigned in the modern study of literature. These peculiarities are a small amount of text, several leading characters, chronologic and linear narration, a small outset and an open end, metaphors, expressive meaning of which is intensified because of the use of common vocabulary, symbolism, epithets etc. The translation specificity of the assigned linguostylistic peculiarities is studied.

Keywords: short stories, linguostylistic peculiarities, translation specificity, metaphor, symbolism, epithet.

УДК 811.11'81'255

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗВ'ЯЗНОСТІ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ТЕКСТУ

Тараненко Л.І., Ніколаєнко А.В.

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»

Дослідження присвячено вивченню лексичних засобів реалізації зв'язності англomовного науково-технічного тексту та способам їх перекладу на українську мову. У статті здійснено розгляд особливостей уживання та перекладу таких найчастотніших лексичних засобів забезпечення зв'язності тексту, як лексичний повтор, синонімічна заміна, використання антонімів та слів однієї тематичної групи.

Ключові слова: зв'язність, лексичні засоби зв'язності, науково-технічний текст, переклад.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток науки й техніки ХХІ ст., а також активна участь України на міжнародній арені неминуче потребують коректного перекладу іншомовної науково-технічної літератури на українську мову. При цьому у сфері міжмовної фахової комунікації важливе значення має збереження структурно-семантичної зв'язності науково-технічного тексту під час його перекладу.

За умов, що склалися, і набуло необхідності вивчення специфіки перекладу мовних засобів забезпечення зв'язності науково-технічного тексту, оскільки його результати поглиблюють загальні знання про закономірності функціонування мовних підсистем у реалізації зв'язності тексту, а здобуті експериментальні дані щодо способів їх відтворення в мові перекладу сприятимуть поширенню відповідних уявлень у межах інших рівнів дослідницької парадигми перекладознавства.

Тому метою цієї праці є встановлення способів перекладу українською мовою лексичних засобів реалізації зв'язності англomовного науково-технічного тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінюючи проблему взагалі, слід підкреслити, що вивченню різних аспектів зв'язності тексту як сукупності засобів досягнення цілісності його сприйняття в лінгвістиці приділяється особлива увага. Перелік лише найбільш відомих термінів, якими позначають феномен передачі зв'язності тексту: лексична солідарність (Е. Косіріу), ізотопія (А. Греймас), рекурентність (В. Скалічка) (цит. за [8, с. 111]), когезія (І.Р. Гальперін [2, с. 74], М. Халлідей, Р. Хазан [16, с. 26]), когерентність (Р. Богранд, В. Дресслер [13, с. 15], Г. Кук [14, с. 4]) тощо, дозволяє уявити складність та багатоаспектність функціонування цього явища у мові.

Виклад основного матеріалу. При розгляді започаткованого питання ми спиралися на визначен-

ня зв'язності тексту, обґрунтоване нами у праці [10, с. 14], згідно з яким це явище трактується як прагматично цілеспрямований процес досягнення цілісності змісту тексту (в нусвідомленому намірі мовця чи реальному акті декодування тексту слухачем), що реалізується на підставі взаємодії засобів усіх рівнів мови.

Виходячи з прийнятого визначення, під час дослідження засобів забезпечення зв'язності науково-технічного тексту вважаємо за доцільне зупинитися на такій їхній традиційній класифікації: фонетичні, лексичні, граматичні й стилістичні (див., напр., [12, с. 35]). Це дає нам підстави аналізувати засоби зв'язності тексту та особливості їх перекладу, виходячи з їхніх функцій та мовних рівнів, на яких вони актуалізуються.

Зазначимо, перш за все, що лексична зв'язність визначається [6] як найсуттєвіша характеристика тексту, коли йдеться про його коректне сприйняття, пересомислення та переклад. При цьому лексичні засоби зв'язності кваліфікуються лінгвістами з різних поглядів.

Так, указується, що показниками лексичної зв'язності є семантичне узгодження лексичних одиниць, уживання тематично однорідних рядів слів, повторів, синонімів, антонімів, паронімів, гіперонімів, гіпонімів і т. ін. [9, с. 230]. З цього приводу М.П. Котюрова [5, с. 147] зауважує, що лексичної зв'язності у чистому вигляді не існує, вона є певною єдністю з граматичними засобами передачі зв'язності, тобто лексичну зв'язність слід розглядати як синтез лексичної одиниці та граматичного засобу здійснення зв'язку цієї одиниці. Згідно з баченням В.А. Бухбіндера та Е.Д. Розанова [1, с. 79], лексико-семантичні засоби зв'язності реалізуються в тексті двояко: синтагматично, тобто у вигляді конкретних сполучень слів у лінгвістичному ланцюзі, та парадигматично – у вигляді імпліцитних дистантних зв'язків лексичних одиниць, що належать до різних фраз і формують семантичні парадигматичні ряди.

Розглядаючи науковий текст, Ф.У. Жаббарова відносить до найвагоміших лексичних засобів забезпечення його зв'язності різноманітні повтори. При цьому автор зазначає, що зв'язність реалізується за рахунок поступового розгортання теми, коли частина змісту попереднього речення повторюється в наступному та стає відправною точкою для подальшого розгортання думки [3, с. 115]. У зв'язку з цим, Т. В. Харламова зазначає, що повтор не лише слугує засобом зв'язності тексту, але й виконує роль привернення уваги читача до його інформаційно вагомого відрізка [11]. У свою чергу, Д. Таннен додає, що прийом повтору сприяє кращому розумінню закладеної в тексті інформації, оскільки «увага читача, передусім, привертається новою інформацією, а вже відоме виступає фоном, необхідним для кращого сприйняття нового матеріалу» [18, с. 167].

Наведені вище міркування, а також інформація з інших джерел свідчить, що різні аспекти актуалізації лексичних засобів зв'язності вивчені досить ретельно. Для нашого подальшого розгляду важливо те, що до найчастотніших засобів забезпечення зв'язності англомовного науково-технічного тексту, досліджуваних з погляду особливостей їх перекладу, слід віднести лексичний повтор, вживання синонімічної заміни, антонімів, а також лексичних одиниць однієї тематичної групи.

Як зазначалося вище, домінуючим засобом організації науково-технічного тексту є повтор одних і тих самих лексичних одиниць, перш за все термінів, при якому одна з лексем попереднього речення

повторюється в наступному. Розглянемо приклади вживання повторів загальної і термінологічної лексики у текстах сфери ядерної енергетики та способи їх перекладу на українську мову.

It is recognized that radiation protection is only one component that must be addressed to protect the overall health and safety of the worker. The radiation protection programme should be established and managed together with other health and safety disciplines, such as industrial hygiene, industrial safety and fire safety. – *Визнано, що радіаційний захист – це лише одна складова комплексу заходів, спрямованих на захист здоров'я і безпеки працівників у цілому. Програму радіаційного захисту слід уводити і реалізовувати поруч з іншими напрямками охорони безпеки і здоров'я, такими як виробнича гігієна, виробнича безпека і пожежна безпека* [17, с. 1].

Приклад наочно демонструє застосування перекладачем прийому еквівалентного перекладу повторених у реченні словосполучень і слів (*radiation protection, safety, industrial*), який дозволяє найбільш повно й точно передати інформацію англомовного тексту.

Проілюструємо це явище ще одним прикладом, у якому повторювані лексичні одиниці не мають в українській мові відповідного еквіваленту.

In the course of decommissioning, consideration should be given to the radiation protection of both workers engaged in the decommissioning operations and the public who may be exposed to radiation from discharges to the environment, from the release of solid materials, and as a result of any subsequent occupancy of the decommissioned site. – *У ході виведення з експлуатації слід передбачити радіаційний захист і працівників, залучених до цього процесу, і населення, яке може потрапити під опромінення від викидів у навколишнє середовище, від вивільнення твердих радіоактивних матеріалів, а також у результаті подальшого використання виведеного з експлуатації майданчика* [15, с. 4].

У поданому прикладі повторюване слово *decommissioning* не має в українській мові лексичного відповідника в формі однієї лексеми, тому перекладач застосував трансформацію лексичного доповнення, переклавши його словосполученням *виведення з експлуатації*. Для того, щоб не перенавантажувати виклад тексту, у наступному реченні перекладач послуговується трансформацією заміни та передає лексичну одиницю *decommissioning* як *цей процес*. Далі слово *decommissioned*, яке має спільний лексичний компонент зі словом *decommissioning*, але належить до іншої частини мови, перекладено з використанням лексичного доповнення – *виведеного з експлуатації*. У наведеному прикладі зареєстровано також повтор слова *radiation*, яке в першому випадку виступає у формі прикметника і перекладається еквівалентно – *радіаційний*, а в другому – у формі іменника та відтворюється із застосуванням лексичної заміни – *опромінення*.

Наступним частотним засобом реалізації зв'язності англомовного науково-технічного тексту є синонімічна заміна, яка традиційно визначається як заміна слова в одному реченні синонімом або синонімічним виразом в іншому, уживана з метою заміщення, уточнення, увиразнення й експресивізації інформації [9, с. 649]. Розглянемо такий приклад:

The results and findings of workplace monitoring should be recorded and made available to line management and employees (through their representatives if appropriate). This information should be used in support of pre- and post-job

evaluations, job planning, contamination control and management of radiological control operations. – Результати й дані моніторингу робочого місця мають бути зареєстровані та доведені до відомо лінійного керівництва і працівників (якщо доречно, то через їх представників). Цю інформацію слід використовувати при проведенні оцінювання до та після роботи, під час планування роботи, при контролі забруднення та управлінні діями з радіологічного контролю [17, с. 45].

У цьому прикладі лексичні одиниці першого речення *results* і *findings* замінені в наступному реченні словом *information*. Для точного відтворення англомовного тексту при перекладі на українську мову застосовано прийом еквівалентного перекладу.

Слід зазначити, що найбільш поширеним і нейтральним видом синонімічної заміни вважається займенникова [7], застосування якої дозволяє уникнути стилістичної одноманітності викладу тексту та забезпечує необхідну для наукових текстів компресію інформації. Розглянемо такий приклад:

As appropriate, key personnel from the operational phase of the facility should be retained to help in performing the decommissioning operations. They will have the necessary background knowledge of the facility, including design and modifications made, its operating history and incidents relevant to decommissioning that may have occurred during its life. – Через це відповідний персонал, раніше задіяний на стадії експлуатації установки, слід залучати до допомоги при виконанні робіт з виведення її з експлуатації. Ці фахівці мають необхідні базові знання установки, включаючи її проект та зроблені модифікації, знають історію експлуатації і всі інциденти, які могли мати місце протягом часу її існування, та мають відношення до виведення з експлуатації [15, с. 15].

У наведеному прикладі спостерігаємо актуалізацію і засобу займенникової субституції, і вже розглянутого вище лексичного повтору. Так, словосполучення *key personnel* замінюється займенником *they*. В українському варіанті *key personnel* перекладено як *відповідний персонал*, що свідчить про застосування перекладацької трансформації заміни, адже основне значення слова *key* – *ключовий, основний, важливий*. Займенник *they* в українському реченні перекладено як *ці спеціалісти*, тобто було застосовано прийом заміни та лексичного доповнення. Лексичний повтор слів *facility* і *decommissioning* перекладено на українську мову як *установка* і *виведення з експлуатації* відповідно, тобто вжито прийом еквівалентного перекладу та лексичного доповнення. Крім того, використання в тексті особового займенника *it* або вказівного *this* як заміника слова, фрази чи цілого речення сигналізує про перехід у викладі науково-технічного тексту до коментування чи пояснення попередньої інформації.

Таким чином, одночасне вживання декількох засобів реалізації зв'язності є досить типовим для текстів науково-технічного стилю, які мають максимально точно й однозначно відобразити наукові факти й судження.

У формуванні лексичної зв'язності англомовного науково-технічного тексту беруть участь і антоніми, які, виконуючи роль головного засобу вираження протиставлення, забезпечують зв'язність тексту шляхом привертання уваги читача до протилежних лексичних одиниць, що не лише інтегрує речення в певну смислову цілісність, але й підсилює динаміку розгортання текстових елементів, про що свідчить поданий приклад.

a) *Workplace monitoring can be further subdivided into monitoring for external radiation, air contamination and surface contamination. Individual monitoring can be further subdivided into monitoring for external exposure, internal exposure and skin contamination.* – Моніторинг робочих місць далі може поділятися на моніторинг зовнішнього опромінення, забруднення повітря і забруднення поверхонь. Індивідуальний моніторинг може далі поділятися на моніторинг зовнішнього опромінення, внутрішнього опромінення і забруднення шкіри [17, с. 42].

b) *Options predicted to give doses below the dose constraint should be considered further; those predicted to give doses above the dose constraint would normally be rejected.* – Прогнозовані варіанти, при яких отримувані дози нижчі граничних, мають розглядатися далі; ті варіанти, при яких прогнозуються дози, що перевищують гранично допустимі, зазвичай відхиляються [17, с. 27].

Як бачимо, в обох прикладах застосовано прийом еквівалентного перекладу, що дозволяє зберегти протиставлення лексичних одиниць, віддалене розташування яких слугує засобом інтеграції суміжних речень в єдине інформаційне ціле. Крім того, в другому реченні застосовано прийом заміни, коли прислівник *above* перекладено атрибутивною фразою *що перевищують*.

Установлено також, що зв'язку речень та окремих абзаців у межах науково-технічного тексту слугує актуалізація лексичних одиниць, що належать до однієї тематичної групи. Як зазначається в праці [4], тематичні повтори виконують роль виокремлення основної і додаткових теми повідомлення, пов'язуючи їх між собою у межах тексту, про що свідчать наступні приклади:

a) *From para. 2.5(b)(i) of the BSS, it is clear that the mining and milling of radioactive ores should be treated as practices. All exposures in these situations, including those from radon, should be subject to the requirements for practices, irrespective of whether the concentrations of radon in air are above the action level specified in the BSS.* – З пункту 2.5 (b)(i) ОСБ зрозуміло, що видобування та переробку радіоактивних руд слід розглядати як практичну діяльність. У цих ситуаціях всі види опромінення, включаючи опромінення від радону, слід підпорядковувати вимогам щодо практичної діяльності, незалежно від того, чи перевищує концентрація радону в повітрі рівень, зазначений в ОСБ [17, с. 8].

b) *An action level is «The level of dose rate or activity concentration above which remedial actions or protective actions should be carried out in chronic exposure or emergency exposure situations». Action levels often serve to protect members of the public, but they also have relevance in the context of occupational exposure in chronic exposure situations, particularly that involving exposure to radon in workplaces.* – Рівень дії – це «рівень потужності дози, або питомої активності, при перевищенні якої в умовах хронічного опромінення, або аварійного опромінення повинні застосовуватися відновлювальні заходи, або проводитися захисні дії». Рівні дії часто використовують для захисту осіб зі складу населення, але вони також мають значення в контексті професійного опромінення в ситуаціях хронічного опромінення, особливо це стосується опромінення від радону на робочих місцях [17, с. 6].

Як видно з наведених прикладів, слова, що належать до однієї тематичної групи, зберігаються в українському варіанті, тобто перекладаються еквівалентно. Це можна пояснити тим, що в науково-

технічному тексті до однієї тематичної групи належать, переважно, терміни та спеціальна лексика, які й реалізують його основне смислове навантаження.

Слід також зауважити, що в науково-технічних текстах, що, як відомо, характеризуються конкретністю й однозначністю викладу повідомлення, слова однієї тематичної групи вживаються в кожному реченні певного інформаційного блоку. Така дистрибуція тематичних слів слугує об'єднанню суміжних та дистантно розташованих речень, що висвітлюють одну й ту саму проблему, питання, предмет чи явище.

Висновки і пропозиції. Проведений аналіз особливостей актуалізації зв'язності англійського науково-технічного тексту дозволяє вважати, що най-

частотнішими лексичними засобами її забезпечення є лексичний повтор, уживання синонімічної заміни, антонімів та лексичних одиниць однієї тематичної групи. Розгляд конкретних прикладів засвідчив, що до типових перекладацьких трансформацій, застосовуваних при перекладі лексичних засобів зв'язності науково-технічного тексту, слід віднести еквівалентний переклад, лексичне доповнення і заміну.

До перспективних напрямів подальшого наукового пошуку в галузі дослідження зв'язності тексту слід віднести вивчення питань ролі мовних засобів у забезпеченні зв'язності науково-технічних текстів різної жанрової приналежності й вираженні їхньої прагматичної спрямованості.

Список літератури:

1. Бухбиндер В.А., Розанов Е.Д. О целостности и структуре текста // Вопросы языкознания. – 1975. – № 6. – С. 73-86.
2. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
3. Жаббарова Ф.У. Репрезентация категории связности использованием лексических средств немецком научно-техническом тексте // Вестник Гуманитарного института ТГУ. – 2010. – № 1. – С. 112-115.
4. Засоби та форми репрезентації зв'язності в газетному тексті. Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=philology&id=846&start=7
5. Котгорова М.П. О понятии связности и средствах её выражения в русской научной речи // Язык и стиль научной литературы. Теоретические и прикладные проблемы. – М.: Наука. – 1977. – С. 139-160.
6. Максимов С.Е. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту для студентів факультету заочно та вечірнього навчання: Навч. посіб. / Сергій Євгенович Максимов. – К.: Ленвіт, 2006. – 157 с.
7. Позігун Д.О. Лексичні засоби зв'язності у перекладі англійських науково-технічних текстів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/13_EISN_2013/Philologia/6_137011.doc
8. Селіванова О.О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / Олена Олександрівна Селіванова. – К.: Видавництво Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с.
9. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
10. Тараненко Л.І. Просодична зв'язність англійської прозової байки: Монографія / Лариса Іванівна Тараненко. – К.: ТОВ «Агентство «Україна», 2008. – 204 с.
11. Харламова Т.В. Текстобразующие средства в устной речи (на материале русского и английского языков) / Т.В. Харламова. – Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 2000. – 305 с.
12. Якимчук Л.Д. Связность поэтического текста: Дис... канд. филол. наук: 10.02.04. – К., 1985. – 213 с.
13. Beaugrande R., Dressler W. Introduction to Text Linguistics / R. Beaugrande, W. Dressler. – L., N.Y.: Longman, 1981. – 270 p.
14. Cook G. Discourse / G. Cook. – 2nd impr. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 168 p.
15. Decommissioning of medical, industrial and research facilities: safety guide. – Vienna: International Atomic Energy Agency, 1999.
16. Halliday M.A.K., Hasan R. Cohesion in English / M.A.K. Halliday, R. Hasan. – L.: Longman, 1976. – 374 p.
17. Occupational radiation protection: Safety guide / Jointly sponsored by the International Atomic Energy Agency and the International Labour Office. – Vienna: The Agency, 1999.
18. Tannen D. Transcription conventions from Talking Voices: Repetition, Dialog, and Imagery in Conversational Discourse / D. Tannen – Cambridge: Cambridge University Press, 1989. – 256 p.

Тараненко Л.І., Николаенко А.В.

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт»

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ЛЕКСИЧЕСКИХ СРЕДСТВ РЕАЛИЗАЦИИ СВЯЗНОСТИ АНГЛОЯЗЫЧНОГО НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОГО ТЕКСТА

Аннотация

Исследование посвящено изучению лексических средств реализации связности англоязычного научно-технического текста и способам их перевода на украинский язык. В статье рассматриваются особенности употребления и перевода таких наиболее частотных лексических средств связности текста, как лексический повтор, синонимическая замена, использование антонимов и слов одной тематической группы.

Ключевые слова: связность, лексические средства связности, научно-технический текст, перевод.

Taranenko L.I., Nikolaienko A.V.

National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»

TRANSLATION SPECIFICITY OF LEXICAL MEANS REALIZING COHESION IN ENGLISH SCIENTIFIC-AND-TECHNICAL TEXTS

Summary

The research is dedicated to the study of lexical means realizing cohesion in English scientific-and-technical texts as well as to the ways of their translation into Ukrainian. The article focuses on the analysis of the following most frequently used lexical means realizing text cohesion: repetition, synonymous substitution, usage of antonyms and words of the same semantic group.

Keywords: cohesion, lexical cohesive means, scientific-and-technical text, translation.

УДК 82'0:82.0(477)

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ КАТЕГОРІЇ «ТОПОС» НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ FIN DE SIECLE

Ткач Л.М., Рибалко І.В.

Національна металургійна академія України

У статті розглянуто загальне поняття «топос» і специфіка його визначення в літературознавстві. На прикладі поезій fin de siecle періоду кінця ХІХ – початку ХХ століття визначено роль топіки у психології мислення, художньому баченні, сприйнятті світу українськими поетами-декадентами.

Ключові слова: топос, топіка, архетип, міф, реінтерпретація.

Постановка проблеми. Дослідження топіки належить до актуальних напрямків сучасного літературознавства, оскільки останнім часом дедалі активніше звертаються до вивчення «резонансного простору» культури й літератури, тобто стереотипів й універсалій, через які виявляють механізми еволюції культури і збереження її генетичного коду. Потребу у вивченні топіки можна пояснити тим, що топос акумулює навколо себе величезну кількість термінів (архетип, хронотоп, художній простір, символ, мотив, образ та ін.), знання і розуміння яких необхідно для правильної інтерпретації художнього тексту. Поняття «топіка» у літературі декадансу також посідало чільне місце, що сьогодні залишається в літературознавстві майже не дослідженим.

Мета статті – осмислити феномен топосу в літературознавчому аспекті на прикладі топіки літератури fin de siecle.

Аналіз досліджень і публікацій з даної теми. Топос у перекладі з грецької – тема, аргумент, загальнозначуще твердження («загальне місце») [3, с. 1076]. Топос за Аристотелем – це «місце», за допомогою якого відбувається доказ чи спростування заявленої тези, евристичні мовленнєві формули. Це «місце», мовленнєве утворення, схема, організована за законами логіки, що підходить для розгляду конкретних тем [1, с. 349]. Аристотель розумів топос як заздалегідь дібраний доказ, який оратор повинен мати на випадок до будь-якого питання.

Термін «топос» утвердився в різних науках:

– у риторичі, з якою пов'язаний генетично, означає загальноприйняте судження, аргумент, що використовується для доведення тези;

– у культурології – пов'язується з такими поняттями як традиції і новаторство й осмислюється як культурологічна одиниця;

– у філософії (гносеології та епістології) – розглядається як техніка просторової організації мислення та розуміння, а також організований на її основі мисленнєвий простір.

Розгляд категорії «топос» з різних кутів зору в конкретних науках призвело до нечіткості її визначення, багатозначності, наслідком чого мало розширення семантики гуманітарних наук.

Багатозначність терміна є іманентною, властивою поняттю від початку в тому вигляді, в якому його ввів Аристотель, котрий одночасно використав його в трактатах «Фізика», «Риторика», «Топіка», у кожному з яких актуалізується певний відтінок суті поняття. Це призвело до плутанини у визначенні терміна літературознавцями, в результаті чого одні актуалізують на просторовому аспекті поняття; інші – на стереотипності, повторювальності в історії літератури, треті вказують на зв'язок топосу з простором мислення, знання.

Осмислюючи літературний спадок різних культурних епох і народів, учені дійшли висновку, що в текстах присутні елементи, що повторюються в межах жанру або стилю, які пов'язують один літературний твір з іншим. Літературознавці завжди виокремлювали в текстах «спільні місця», визначали повторювальні одиниці (архетипи, образи, мотиви). Отже, «топос» у літературознавстві – це напрям, який досліджує світову літературу через історію повторювальних мотивів («загальних місць»).

Праці, присвячені художнім топосам, можна знайти у французьких, польських, російських дослідників. Найавторитетнішою серед них є монографія Е.-Р. Курціуса «Європейська література і латинська культура Середньовіччя» (1948), у якій він аналізує топіку в літературній традиції Заходу і пропонує нове визначення топосів як ґрунтовні кліше чи схеми думки та вираження, «закарбовані фрази, цитати, стереотипні образи,